

СИТНИКОВ ОЛЕКСАНДР ПЕТРОВИЧ

Ситников Олександр Петрович (21.07.1864, с. Під'яруги Корочанського повіту Курської губернії – 1942, Москва) – український вчений-хімік, громадський діяч, голова Комітету сільських бібліотек Харківського товариства поширення у народі грамотності (1903–1910).

Народився у дворянській родині. Після закінчення Білгородської гімназії, у 1884 році, вступив на фізико-математичний факультет Харківського університету. З 1889 року працював лаборантом у лабораторії поживних речовин Харківського технологічного інституту (нині Національний технічний університет «ХПІ»).

Був одружений з бібліотекаркою Оленою Габель (1879– не пізніше 1941), дочкою діячів бібліотечного руху Ореста та Августина Габелів (Олена Габель допомагала чоловіку в його наукових дослідженнях, стала першою жінкою, яку прийняли лаборантом у Товариство фізико-хімічних наук при Харківському університеті).

У 1890-х роках Олександр Петрович Ситников став членом Харківської громадської бібліотеки (ХГБ) та Харківського товариства поширення у народі грамотності (ХТГ). Основною сферою його діяльності у товаристві була робота Комітету сільських бібліотек. Послідовно працював на посадах секретаря та заступника голови, в 1903 році очолив комітет, клопотав про ухвалення рішень щодо відкриття нових бібліотек. Одночасно брав участь у роботі земських органів самоврядування, завдяки чому мав змогу вести успішну агітацію серед гласних (депутатів) щодо асигнувань для ХГБ безпосередньо на зборах земств. Використовував службові поїздки на винокуренні та цукрові заводи губернії для знайомства з місцевою інтелігенцією, з якою обговорював можливість створення нових бібліотек. Також входив до складу книжкової комісії комітету, яка займалася відбором нових книг для бібліотек.

Поза діяльністю комітету Ситников брав активну участь в обговоренні різних питань в ХТГ та долучився до написання Народної енциклопедії, яку видавало товариство.

Активна діяльність Ситникова у відкритті нових бібліотек відзначалася громадськістю та владою. 14 листопада 1899 року Ситников був обраний почесним членом ХТГ, а 1 січня 1901 року Височайшим наказом він був нагороджений орденом Святого Станіслава 3-го ступеня.

Одним з успіхів Ситникова на посаді голови комітету було впровадження при губернській та повітових земських управах спеціальної посади завідувача позашкільної освіти, серед обов'язків якого також був нагляд за сільськими бібліотеками. Про необхідність цієї посади комітет повідомляв у звітах губернському земству у 1903 та 1905 роках.

Іншим успіхом було скасування «Правил про безплатні Народні читальні та про порядок надзору за ними» від 15 травня 1890 року, які стримували наповненість бібліотек корисними книгами. Під час головування Ситникова комітет почав порушувати питання про скасування цих правил. Завдяки клопотанням комітету та багатьом представникам громадськості з усієї імперії, правила були скасовані 2 грудня 1905 року.

Через активну громадську діяльність Ситникова було звільнено з Харківського технологічного інституту під час масових чисток «неблагонадійних» працівників реакційним директором Миколою Шилером у 1904 році. Повернувся він на посаду лаборанта у 1907 році за запрошенням інституту після відставки Шилера.

Під час конфлікту Комітету сільських бібліотек із земськими зборами Ситников намагався знайти компроміс і підготував проєкт домовленостей, який був відкинутий земством. Після того як у 1908 році Харківські земські збори підпорядкували собі всі бібліотеки комітету, Ситников давав поради з організації нових бібліотек та рекомендації для діючих. Також він активізував свою діяльність у ХГБ, протягом 1908–1909 років кілька разів головував на її загальних зборах. У кінці 1909 року або на початку 1910 року прийняв рішення про саморозпуск Комітету сільських бібліотек.

Був заарештований разом з іншими колишніми членами комітету на початку 1910 року, звинувачений у розповсюдженні революційної

літератури. Виправданий на засіданні суду, яке відбулося у лютому 1911 року. Поступово Ситников відійшов від бібліотечної справи, зосередившись на науковій роботі.

Громадська діяльність Ситникова не обмежувалася бібліотечною справою, він був членом Харківського товариства сільського господарства, Харківського відділення Імператорського технічного товариства, Товариства фізико-хімічних наук при Харківському університеті та Академічного союзу, сформованого професорами та викладачами Харківського технологічного інституту. Брав активну участь у зборах цих товариств, читав звіти та промови, головував на засіданнях. Був засідателем у суді присяжних та головою Товариства допомоги нужденним студентам Технологічного інституту. Також входив до складу забороненого урядом Союзу інженерів та техніків. Брав участь у Першому менделєївському з'їзді в Санкт-Петербурзі та Сьомому міжнародному конгресі з прикладної хімії у Лондоні (обидва – 1907 рік).

За радянської влади працював завідувачем контрольно-хімічної лабораторії Харківського товариства сільського господарства (1922 рік), був професором Харківського технологічного інституту і читав там лекції з мікробіології. Також очолював Науково-дослідний інститут харчової промисловості. У 1927 році Ситников опублікував фундаментальну монографію «Мікробіологія бродіння», яку тричі перевидавали. Працював заступником директора з наукової роботи Інституту харчової промисловості у Москві, куди переїхав 1932 року і де провів останні роки життя.

Джерела

1. Камчатний В. Г. Науково-освітній доробок професора І. П. Осипова (1855–1918 рр.) в галузі хімії. Харків: Золоті сторінки, 2018. 232 с.
2. Кізченко В. І., Ткачук А. П. Діяльність Харківського товариства поширення в народі грамотності // Український історичний журнал. 1983. № 12. С. 81–87.
3. Коломієць Т. В. Харківське товариство поширення у народі грамотності (1869–1920 рр.). Харків : Консум, 1998. 192 с.
4. Ситников А. П. Микробиология брожения. 3-е изд. Москва–Ленинград : Пищепромиздат, 1936. 331с.

5. Шалыганова А. Л. Правление Харьковской общественной библиотеки, 1885-1918 : биобиблиогр. слов. Харьков : Федорко, 2016. 328 с.
6. Исторический обзор деятельности Харьковского Общества распространения в народе грамотности, 1869-1909. Москва : Тип. Т-ва И. Д. Сытина, 1911. 264 с.
7. Политическое дѣло // Утро : газета. 1911. 16 февр. № 1272. С. 6.
8. ХДНБ ім. В. Г. Короленка. Особові фонди. Од. зб. К4-82-324; К4-82-329.
9. ДАХО. Ф. 52. Оп. 4. Спр. 1952.
10. ЦДАК. Ф. 336. Оп. 1. Спр. 3285.

Мамон Вячеслав Євгенович

Статтю створено 16.10.2023